

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚIU”
CLUJ-NAPOCA**

*Istoricul Fondurilor Grănicerești Năsăudene
1851-1947*

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Coordonator de doctorat

Prof. univ. dr. Simion Retegan

Student-doctorand

Vlașin Cornelia-Nicoleta

(Brânzan)

CUPRINS

INTRODUCERE	6
1. CREAREA ȘI ORGANIZAREA FONDURILOR GRĂNICEREȘTI NĂSĂUDENE ÎN TIMPUL REGIMENTULUI II GRĂNICERESC DE GRANIȚĂ	
1.1. Perspective istoriografice.....	10
1.2. Date generale despre înființarea Regimentului II românesc de graniță.....	16
1.3. Administrația în cadrul Regimentului II. Proprietatea grănicerească. Relațiile sociale.....	20
1.4. Fondul de Provente.....	26
1.5. Fondul de Montur.....	30
1.6. Fondurile Școlare Comunale.....	32
1.7. Școli susținute de Fonduri până în 1851.....	34
2. DATE GENERALE DESPRE REGIMENTUL I ROMÂNESC DE GRANIȚĂ. SITUAȚIA DUPĂ DESFIINȚARE	
2.1. Organizarea Regimentului I românesc de graniță.....	38
2.2. Evoluția după desființarea Regimentului I românesc de graniță.....	42
3. ORGANIZAREA REGIMENTULUI 13 BĂNĂȚEAN DE GRANIȚĂ. EVOLUȚIA DUPĂ DESFIINȚARE. ASEMĂNĂRI ȘI DEOSEBIRI CU REGIMENTUL II ROMÂNESC DE GRANIȚĂ	
3.1. Înființarea Regimentului 13 bănățean de graniță.....	47
3.2. Proprietatea în timpul Regimentului 13 de graniță.....	52
3.3. Situația după desființarea Regimentului 13 de graniță.....	57
4. ADMINISTRAREA FONDURILOR GRĂNICEREȘTI NĂSĂUDENE	
4.1. Situația Fondurilor între anii 1851-1861.....	64
4.2. Administrarea Fondurilor între anii 1862-1918.....	74
4.3. Administrarea Fondurilor între anii 1918-1940.....	93
4.4. Administrarea Fondurilor între anii 1940-1945.....	101
4.5. Administrarea Fondurilor după 1945.....	105

5. GESTIONAREA PATRIMONIULUI FONDURILOR GRĂNICEREȘTI NĂSĂUDENE	
5.1. Recuperarea proprietăților.....	110
5.2. Proprietățile Fondului Școlar.....	122
5.3. Proprietățile Fondului de Burse.....	125
5.4. Fondurile Școlare Comunale.....	128
5.5. Gestionarea proprietăților fondurilor grănicerești după 1918.....	133
6. EXPLOATAREA PROPRIETĂȚILOR GRĂNICEREȘTI	
6.1. Exploatarea proprietăților grănicerești până în 1918.....	148
6.2. Exploatarea proprietăților grănicerești după 1918.....	152
7. ROLUL FONDURILOR GRĂNICEREȘTI NĂSĂUDENE	
7.1. Burse acordate de Fondurile Grănicerești Năsăudene între anii 1861-1918.....	158
7.2. Școli susținute de fonduri până în 1918.....	165
7.3. Burse acordate de Fonduri după 1918.....	177
7.4. Instituții de învățământ susținute de Fonduri după 1918	185
8. FUNDAȚII ADMINISTRATE DE CĂTRE COMITETUL FONDURILOR GRĂNICEREȘTI NĂSĂUDENE.....	202
9. PREȘEDINȚI ȘI SECRETARI AI FONDURILOR NĂSĂUDENE.....	213
CONCLUZII.....	227
BIBLIOGRAFIE.....	233
ANEXE.....	242

Cuvinte cheie: Năsăud, Fondurile Grănicerești Năsăudene, Regimentul II Românesc de Graniță, fond școlar, proprietăți, școli.

Rezumatul tezei *Rolul Fondurilor Grănicerești Năsăudene (1851-1947)*

Efectuarea unei cercetări care să aibă ca obiect de studiu Fondurile Grănicerești năsăudene de la crearea lor și până la desființarea lor în anul 1958, se impunea, deoarece, dacă perioada funcționării acestei instituții în timpul Regimentului și până în 1918, a fost tratată în numeroase studii și cercetări, evoluția Fondurilor în perioada interbelică și până la desființare, nu a fost analizată în nici o lucrare.

Create din valorificarea anumitor venituri ale grănicerilor, fondurile au contribuit la progresul cultural, economic, administrativ și edilitar al zonei. Acest rol s-a accentuat după desființarea Regimentului în anul 1851, și s-a păstrat până în anul 1958, când au fost desființate abuziv.

Problema școlilor naționale de toate gradele a preocupat mult elita românească formată în primul rând din intelectuali: preoți, învățători, profesori, funcționari, clerici și numai în foarte mică măsură dintr-o pătură burgheză. Aceștia au fost conștienți că luminarea poporului cu ajutorul școlii va duce la o îmbunătățire a situației economice, sociale și mai ales politice a românilor, de aceea acest ideal a rămas unul din cele mai importante ale cărturarilor români.

Constituirea și organizarea Regimentului II românesc de graniță a fost analizată în primul capitol al lucrării. Granița năsăudeană s-a constituit inițial din 23 de comune (1762), la care au fost încorporate cele cinci comune de pe Valea Șieului și două de pe Valea Mureșului (1764), iar în final cele opt comune de pe Valea Bârgăului, numărul localităților ajungând la 44, reședința Regimentului fiind stabilită la Năsăud.

Pe perioada Regimentului II de graniță s-a creat un complex de reglementări care au vizat toate aspectele vieții locuitorilor militarizați. Spre deosebire de celelalte regimente aici exista o populație compactă militarizată, fapt ce a dus la constituirea unei conștiințe și atitudini aparte. Pe parcursul funcționării instituției grănicerești, acest decupaj spațial a căpătat o puternică structură unitară, favorizată de comunitatea cadrului geografic, etnic, economic, social și spiritual.

În psihologia și mentalitatea românilor năsăudeni, noțiunea de grănicer desemna o categorie socială aparte, derivată din „starea militară“, ce implica statutul de oameni liberi. În „graniță“, libertatea era indisolubil asociată cu dreptul de proprietate asupra pământului și asupra celorlaltor bunuri câștigate prin sacrificii, în timpul militarizării. Acest fapt, ce s-a transmis urmașilor, va juca un rol important atunci când își vor revendica proprietățile.

Un rol important în dezvoltarea acestei conștiințe l-au avut fondurile constituite în timpul graniței: de provente, montur și fondurile școlare, alimentate din veniturile și taxelor grănicerilor, fonduri care au susținut instituțiile școlare din această zonă.

Capitolele 2 și 3, au fost dedicate evidențierii unor aspecte privind organizarea Regimentului I românesc de graniță și a Regimentului 13 bănățean, precum și analizării situației după desființarea acestora. Spre deosebire de Fondul Regimentului I românesc, al cărui fundament s-a constituit din veniturile obținute din exploatarea celor 14 munți „revendicați“, cel năsăudean s-a constituit din veniturile și drepturile comunelor, din valorificarea unor bogății locale și imobiliare, de aici rezultând caracterul privat al fondurilor. Nu se poate însă neglija meritul Erariului militar în înființarea și consolidarea fondurilor, care a constat în asigurarea unui cadru legislativ adecvat, cât și în canalizarea energiei și iscusinței grănicerilor în scopul valorificării bogățiilor locale.

Dacă la desființarea graniței militare, foștii grăniceri năsăudeni au reușit recuperarea proprietăților, cei din regimentul I nu reușit acest lucru, cei 14 „munți revendicați“ au intrat în proprietatea Universității Săsești.

În schimb, foștii grăniceri din Regimentul 13 de graniță, au reușit recuperarea proprietăților și constituirea Comunității de Avere. Spre deosebire de Fondurile Grănicerești Năsăudene, instituția bănățeană administra și gestiona toate proprietățile comunelor foste grănicerești, având aceleași atribuții ca și Direcția Silvică de la Năsăud.

După desființarea Regimentului II Românesc, fondurile grănicerești militare s-au transformat în fonduri civile, devenind o instituție cu personalitate juridică de drept privat, administrarea acestora a fost analizată în capitolul 4.

Prin încheierea **Învoirii** din 13 martie 1851, comunele au refuzat împărțirea acestor fonduri, și au continuat să le mențină, destinația fiind aceeași, susținerea culturală a zonei. Fondul de provente a devenit Fondul școlar, din el susținându-se aproape un secol principalele instituții de învățământ ale zonei. Din Fondul de montur, devenit Fondul de burse, se vor distribui ajutoare și burse fiilor și urmașilor de grăniceri. Fondurile școlare comunale își vor îndeplini menirea de a întreține școlile primare românești. Primele două fonduri vor fi puse sub administrarea unei instituții create din reprezentanții tuturor comunelor.

Din 1861 și până la desființare, rolul administrației Fondurilor Grănicerești Năsăudene a fost acela de gestionare a veniturilor fondurilor moștenite, sporirea lor, întreținerea școlilor și atribuirea bursei și ajutoarelor.

După punerea în funcțiune a celor două fonduri, acestea au cunoscut o perioadă de consolidare permițând achiziționarea unor noi proprietăți, cele mai importante fiind domeniile de la Ceanu Mare și Ciceu Cristur. Administrarea acestora s-a realizat în baza **Instrumentului Fundațional**, prin cele două organisme: Comitetul Administrator și Comisia Administratoare.

Până către sfârșitul primei decade a dualismului, administrarea fondurilor s-a bucurat de o largă autonomie. Treptat aceasta a fost știrbită, mai ales prin impunerea de către guvernul maghiar a **Statutelor din 1889**. Deși se poate aprecia că acestea asigurau o mai bună gestionare a Fondurilor grănicerești, nu același lucru se poate spune despre respectarea drepturilor proprietarilor și a independenței gestionării acestora. Cea mai gravă ingerință o constituia faptul că bursele erau acordate tuturor copiilor din cele 45 de comune și nu doar descendenților de grănicer, așa cum prevedea **Instrumentul Fondațional**.

Încălcarea autonomiei a determinat reluarea mișcării petiționare, chestiunea fondurilor intrând și în orizontul mișcării memorandiste. În cuprinsul **Memorandului** se arată faptul că „grănicerii s-au folosit de averile lor până în 1885, când guvernul a numit comisar imperial pentru administrarea acestor averi“, și faptul că acele averi au fost luate „pe cale politică din mâinile proprietarilor“ fiind „administrare de guvern prin comisarul său“.¹

În perioada interbelică, deși s-a încercat redactarea unui nou Statut, acest lucru nu s-a realizat, Fondurile funcționând în baza vechiului Statut din 1889, de altfel acesta a rămas în vigoare până în 1950, când s-a impus de către noile autorități **Statutul Administrației Bunurilor Grănicerești**.

Acest lucru s-a realizat după ce în ședința Comisiei Silvice, din 14 ianuarie 1950, s-a hotărât că bunurile administrate înainte de Direcția Silvică și Comisia Fondurilor Școlare se vor administra de către Comisia de Opt, printr-o instituție nou creată **Administrația Bunurilor Grănicerești**, era o hotărâre abuzivă, luată în numele fondurilor de către cineva care nu era mandatat a decide în numele acestora, nu a existat o hotărâre a Comitetului Administrator al fondurilor în acest sens, așa cum prevedeau statutele în baza cărora funcționau.

¹ Lazăr Ureche, *Fondurile...*, p. 168.

În capitolele 5 și 6 a fost abordată lupta dusă de urmașii grănicerilor în recuperarea proprietăților, modalitățile de gestionare a patrimoniului și a modului de exploatare a proprietăților.

Imediat după desființarea Regimentului, foștii grăniceri năsăudeni au înfruntat Erariul austriac, care a început să privească proprietățile grănicerești ca fiind ale statului.

Datorită stăruinței unor personalități altruiste, s-au pus bazele mișcării petiționare, integrată în marea mișcare națională a românilor transilvăneni. Reprezentanții acestora s-au alăturat marilor delegații românești, reușind să impună propriile solicitări, iar pe de altă parte au preluat doleanțele mari și generale ale națiunii române și le-au integrat în cadrul luărilor lor de poziție.

Un rol important a jucat conștiința apartenenței la un statut special, permanent în memorii, se făcea delimitarea între foștii grăniceri și cei din comitate.

Argumentarea revendicărilor s-a făcut întotdeauna în baza unor dovezi și argumente de ordin istoric și juridic, fapt ce a dus la o recunoaștere din partea monarhului, și, apoi, a guvernului budapestan, a situației „de jure“ existentă, a unor drepturi câștigate prin jertfă și în baza unor „legi pozitive“. S-a obținut în baza **Patentei imperiale** (1861) restituirea parțială a proprietăților și fondurilor confiniare. Prin **Contractul** încheiat în anul 1872, fondurile au intrat în posesia celorlalți bunuri care le-au aparținut, iar prin **Legile** din 1890 s-a rezolvat definitiv problema proprietăților grănicerești, familiile intrând în proprietatea acestora, fără despăgubire. În baza aceluiași Legi, pădurile au fost împărțite în păduri destinate pentru întrebuința locuitorilor și comunelor, și păduri administrate cumulativ, pentru administrarea cărora a fost înființată Direcția Silvică.

Prin realizarea Unirii din 1918, a început un proces de integrare administrativă, politică, juridică și culturală a ținuturilor românești. În baza **Deciziei nr. 1679** din 1924, Fondurile Central Școlar și de Stipendii au fost înregistrate în registrul persoanelor juridice.

Proprietățile Fondurilor în perioada interbelică, cu excepția expropriierilor datorate Reformei Agrare, au rămas în mare parte aceleași, doar câteva proprietăți mici au fost vândute. Unele păduri ale Fondurilor au căzut sub incidența Reformei Agrare, astfel a fost expropriată toată suprafața de pădure de la Ceanu Mare, de la Cepari, o suprafață de 520 jugăre în favoarea locuitorilor din Cârlibaba Nouă, iar din pădurea situată pe domeniul de la Ciceu Cristur, fondurile au rămas proprietare pe o suprafață de 100 jugăre. Singura pădure care nu a fost afectată de Reforma Agrară este cea situată în *Dosul Stânișoarei*.

Obținerea veniturilor care să alimenteze cele două fonduri s-a realizat prin valorificarea bunurilor și drepturilor fondurilor, prin administrare proprie, prin arendarea

terenurilor agricole, pășunilor și pădurilor, prin închirierea clădirilor și acordarea unor împrumuturi persoanelor fizice.

Până în anul 1926, valorificarea produselor lemnoase s-a făcut prin vânzări licitative a parchetelor scadente. Considerându-se că exploatarea prin licitații nu aduce veniturile dorite, în anul 1925, s-a înființat **Societatea pentru exploatarea pădurilor celor 44 de comune din fostul regiment al II românesc de graniță din Năsăud**, pe scurt **REGNA**, cu sediul în Bistrița. Criza va afecta funcționarea **REGNEI**, ducând la desființarea societății în perioada 1933-1935.

Contribuția fondurilor a rămas pe întreaga perioadă de funcționare a acestora aceea de susținere a instituțiilor de învățământ și de sprijin material oferit tinerilor, rol care este evidențiat în capitolul 7 al lucrării. În multe privințe, în zona năsăudeană, situația era deosebită de restul Transilvaniei, prin baza materială înființată în timpul regimentului de graniță.

După 1851, Fondurile au susținut cele cinci școli triviale, Școala Normală, Școala de Fete din Năsăud, și mai ales gimnaziul, reprezentând 1/3 din veniturile anuale ale Fondului școlar, ponderea covârșitoare în cadrul cheltuielilor școlare o dețineau salariile și pensiile personalului didactic și auxiliar.

Cea mai importantă realizare a reprezentat-o înființarea și susținerea pe întreaga perioadă a Liceului de la Năsăud. Era realizarea unei vechi dorințe a vechilor grăniceri, prevăzută în **Învoirea** încheiată în anul 1862. Reputația liceului a crescut de la an, la an, fapt datorat profesorilor meritoși, calității învățământului și educației primite, dar și absolvenților acestei instituții de învățământ care s-au afirmat în diferite domenii, amintim pe: George Coșbuc, Nicolae Drăganu, Constantin Moisil, Nicolae Bălan, Miron Cristea, Liviu Rebreanu.

Pentru asigurarea unui învățământ de calitate Fondurile au contribuit la edificarea unei clădiri destinată liceului care să corespundă procesului educațional, dată în folosință în 1888, însă efortul a fost foarte mare, suma cheltuită ridicându-se la 108928 florini, mai ales că Fondurile au fost afectate în această perioadă de răscumpărarea de către stat a dreptului de cârciumărit, cea mai importantă sursă a Fondului școlar, sume diminuate în anul 1902. Pentru salvarea liceului, Fondurile au fost nevoite să desființeze școlile triviale.

Fondurile vor ocupa același rol și după 1918, în susținerea instituțiilor școlare din acest colț de țară, prin susținerea în continuare a Liceului, a noii Școli Normale, a Școlii de fete și prin înființarea și susținerea internatului.

Liceul a primit în continuare susținere din partea fondurilor, statul român preluând doar plata profesorilor. S-a menținut preocuparea pentru îmbunătățirea calității procesului de învățământ prin alocarea unor importante sume în vederea asigurării unor condiții optime.

Trebuie evidențiate preocupările Comitetului Fondurilor de a asigura un local propriu Școlii Normale și Internatului, cheltuindu-se pentru realizarea acestor obiective, impresionanta sumă de 14187982 lei. Acest fapt a afectat funcționarea normală a fondurilor, agravată de criza economică.

Cea de-a doua dimensiune a rolului Fondurilor a fost cea de susținere prin burse și ajutoare a descendenților de grăniceri ce au frecventat învățământul superior, mediu și de meserii pe întreaga perioadă.

Fondurile au sprijinit astfel apariția unor noi categorii socio-profesionale și consolidarea unei elite intelectuale românești. Alături de militari, de preoți și învățători formați în timpul regimentului, după 1861 a crescut numărul juriștilor, profesorilor, farmaciștilor, lor adăugându-se absolvenții școlilor medii și micii meseriași.

Pentru perioada 1861-1918, Fondurile au sprijinit 372 de studenți, 39 de cadre militare, 262 absolvenți de școlii medii, 517 meseriași români, acordând 2977 de burse.

Din păcate pentru perioada de după 1918, așa cum am mai spus, nu s-au păstrat toate listele de bursieri. De aceea este greu să facem o analiză completă pentru întreaga perioadă, date avem din anii 1919, 1920, 1927-1930, 1936-1940, 1944-1947, cu precizarea că în perioada 1930-1937, datorită crizei nu au fost acordate burse. De altfel nu există informații unde a fost urmată facultatea sau din ce localități proveneau bursierii. Din datele deținute rezultă că au fost acordate 988 de burse pentru învățământul superior, majoritatea acordându-se studenților de la științele juridice, adică un număr de 264 de burse. Ceea ce surprinde este creșterea numărului bursei acordate fetelor, acestea ridicându-se la 139 de burse. Totalul bursei și ajutoarelor acordate în perioada interbelică și în anul 1947/1948 (din acești ani avem păstrate datele) s-a ridicat la 4036 de burse.

Alături de administrarea Fondurilor născute, Comitetului Administrator i-a revenit sarcina de a administra diferitele fundații înființate de oameni de cultură pentru a veni în sprijinul tinerilor care urmau cursurile școlilor locale, ale facultăților, dar și pentru sprijinirea micilor meseriași pentru a se putea dezvolta o pătură mijlocie a populației, care să joace un rol important, atât economic, cât și politic. Acestea au fost prezentate în penultimul capitol al lucrării, amintim fundațiile înființate de: Simion Tanco, Clement Lupșai, George Pop, Florian Micaș, Anastasia Lazăr, Teodor Rotariu.

Ultimul capitol din lucrare, este dedicat prezentării unor scurte biografii ale președinților și secretarilor Fondurilor năsăudene, cei care au avut un rol important în recuperarea și, apoi, în administrarea proprietăților.

Rezultatul determinat de rolul Fondurilor năsăudene în această zonă, și nu numai, a fost impresionant, lor le datorăm generațiile de cărturari, de preoți, de învățători și meseriași, care au avut un rol important în arena vieții publice românești, formând un puternic nucleu de energie românească ce va contribui la emanciparea națiunii.